

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA ILTIMOS NUTQIY AKTINING
LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI VA MULOYIMLIK
STRATEGIYALARI (QIYOSIY TADQIQ)**

**ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧЕВОГО АКТА
ПРОСЬБЫ И СТРАТЕГИИ ВЕЖЛИВОСТИ В АНГЛИЙСКОМ И
УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ (СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ)**

**LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF THE SPEECH ACT OF REQUEST
AND POLITENESS STRATEGIES IN THE ENGLISH AND UZBEK
LANGUAGES (A COMPARATIVE STUDY)**

Nasrullo Madazimov Asadullo o‘g‘li

Andijon davlat chet tillari instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida iltimos nutqiy aktining lingvopragmatik xususiyatlari hamda uni ifodalashda qo‘llaniladigan muloyimlik strategiyalari qiyosiy tahlil qilinadi. Iltimos nutqiy akti kommunikativ jarayonda so‘zlovchining ma’lum bir harakatni bajarishni tinglovchidan so‘rashini ifodalovchi muhim pragmatik birliklardan biridir. Tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillarida iltimosning bevosita va bilvosita ifodalanish shakllari, ijtimoiy munosabatlar hamda madaniy omillarning nutqiy tanlovga ta’siri ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: nutqiy akt, iltimos, lingvopragmatika, muloyimlik strategiyasi, qiyosiy tilshunoslik, kommunikativ kompetensiya.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda til birliklarini faqat grammatik jihatdan emas, balki ularning real kommunikativ vazifalari nuqtayi nazaridan o‘rganishga katta e’tibor qaratilmoqda. Shu jihatdan pragmatika til birliklarining nutq jarayonidagi ma’nosi,

soʻzlovchi maqsadi va ijtimoiy munosabatlar bilan bogʻliq jihatlarini tadqiq etadi. Nutqiy aktlar nazariyasi doirasida iltimos akti alohida oʻrin tutadi, chunki u insonlar oʻrtasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim kommunikativ vosita hisoblanadi.

Ingliz va oʻzbek tillari turli til oilalariga mansub boʻlib, ularning nutqiy muloqot jarayonidagi muloyimlikni ifodalash usullarida oʻziga xos farqlar mavjud. Ushbu farqlarni oʻrganish tillararo kommunikativ xatoliklarning oldini olish va madaniyatlararo muloqotni samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Nutqiy akt nazariyasiga koʻra, iltimos akti direktiv nutqiy aktlarning bir turi boʻlib, unda soʻzlovchi tinglovchini muayyan harakatni bajarishga undaydi. Biroq iltimos buyruqdan farqli ravishda tinglovchining ixtiyorini hisobga oladi va odatda muloyim shakllar orqali ifodalanadi.

Ingliz tilida iltimos nutqiy akti koʻpincha maxsus modal birliklar va muloyimlik strategiyalari yordamida ifodalanadi. Masalan, *could you help me? Would you mind opening the window? I would appreciate your help* kabi shakllar soʻzlovchining hurmat va ehtiyotkorlik munosabatini bildiradi. Ingliz kommunikativ madaniyatida tinglovchining shaxsiy hududi (“face”) ni saqlash muhim boʻlganligi sababli bilvosita iltimos shakllari keng qoʻllanadi.

Oʻzbek tilida esa iltimos akti koʻpincha leksik va grammatik vositalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, *Iltimos, yordam bering, Marhamat qilib, eshikni yoping, Yordam bersangiz* kabi ifodalar hurmat va muloyimlik maʼnolarini ifodalaydi. Oʻzbek nutq madaniyatida yosh, mavqe, qarindoshlik va ijtimoiy yaqinlik kabi omillar murojaat shakllarini tanlashda katta rol oʻynaydi.

Muloyimlik strategiyalari ingliz va oʻzbek tillarida umumiy kommunikativ maqsadga ega boʻlsa-da, ularning ifodalanish usullarida farqlar kuzatiladi. Ingliz tilida koʻproq modal feʼllar (*could, would, might*), shart mayli shakllari va bilvosita ifodalar ishlatiladi.

Masalan, could you possibly send me the document? gapida iltimos yumshatilgan shaklda berilgan.

O‘zbek tilida esa muloyimlik ko‘pincha hurmat shakllari, iltifot birliklari va fe‘l shakllari orqali ifodalanadi. Berib yuborsangiz, ko‘rib chiqsangiz, imkon bo‘lsa kabi shakllar tinglovchiga nisbatan hurmat va ehtiyotkorlik munosabatini bildiradi. Bundan tashqari, iltimos, marhamat, rahmat kabi birliklar ham iltimos aktining pragmatik kuchini oshiradi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilida individual masofa va shaxsiy erkinlikni saqlashga yo‘naltirilgan muloyimlik strategiyalari ustun bo‘lsa, o‘zbek tilida ijtimoiy munosabatlar, hurmat va muloqot ishtirokchilarining maqomi ko‘proq ahamiyat kasb etadi. Shu sababli bir tildagi iltimos shakli ikkinchi tilda har doim ham to‘liq ekvivalent shaklda ifodalanmasligi mumkin.

Xulosa

Ingliz va o‘zbek tillarida iltimos nutqiy akti umumiy kommunikativ vazifani bajarsada, uning lingvopragmatik ifodalanishida sezilarli farqlar mavjud. Ingliz tilida bilvosita va modal shakllar orqali muloyimlikni ta’minlash keng tarqalgan bo‘lsa, o‘zbek tilida hurmat shakllari, ijtimoiy munosabatlar va milliy-madaniy omillar muhim rol o‘ynaydi. Mazkur masalani qiyosiy o‘rganish tillarni o‘qitish, tarjima faoliyati va madaniyatlararo muloqot samaradorligini oshirish uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Oxford: Oxford University Press.
2. Searle, J. R. (1976). A Classification of Illocutionary Acts. Language in Society.
3. Brown, P., Levinson, S. C. (1987). Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Yule, G. (1996). Pragmatics. Oxford: Oxford University Press.